

V galeriji Snovanj to pot odpiramo priložnostno razstavo krajskih fotografij arhitekta, fotografa in filmskega scenografa Toneta Mlakarja (1921–2020). Rodil se je v Žireh, živel največ v Škofji Loki, umrl je 12. novembra 2020 v svojem stotem letu.

Fotografski poet krajine pod Blegošem

MIHA NAGLIČ

Leta 1973 je ob tisočletnici Loke izšla knjiga Škofja Loka in loško gospostvo, napisal jo je zgodovinar Pavle Blaznik, postala je loška zgodovinska klasika. Ko sem prvič listal po njej, so mi pozornost vzbudile tudi krajske fotografije, s katerimi je bila knjiga opremljena. Med njimi so bile najlepše tiste, ki jih je posnel Tone Mlakar. Osebo sem ga spoznal pozneje, verjetno leta 1988, ko sem cel blok njegovih krajskih fotografij objavil v Žirovskem občasniku. Večino tistih fotografij je posnel v letih okrog 1960 in 1970, pol stoletja pozneje pa so tudi te fotografije že krajska klasika. Ivan Tavčar je svoj čas napisal »Slike z loškega pogorja« (Med gorami, 1876–1888). A to so bile predvsem »slike« ljudi iz tega pogorja, ki jih je pisatelj mojstrsko upodobil v besedah. Tone Mlakar pa je

te kraje kakih sto let pozneje upodobil fotografsko. Te fotografije so lepe same po sebi, po svoji estetski dimenziji. Hkrati pa so tudi pričevalne, na njih vidimo, kako močno se je ta pokrajina spremenila v zadnjih petih desetletjih. Okrog 1960 je bila še vedno podobna tisti okrog leta 1900 ali še prej. Danes pa je slika drugačna. Hiše so podrli ali predelali in pri tem dostikrat tudi pokvarili, vsaj v estetskem pogledu. Nastala so nova gospodarska poslopja, ceste, pokrajino so »olepšali« z daljnovodi. Vse to je prinesel napredek, ki je nesporen, ljudje živijo bolje. Tu izpostavljam le njegovo estetsko dimenzijo, ki bi bila lahko lepša, a je dostikrat grša od nekdanje. Kot primer navajam krajsko podobo vasi Hlevni Vrh, južno od Žirov. Ta vas je bila nekoč v loškem gospostvu in žirovski fari, danes je v občini Logatec. Po njej se je imenovala tudi najbolj južna županija v loškem gospostvu, popisana

Foto: Tanja Milnar

Po projekciji filma *Vsa življenje Toneta Mlakarja* pozdravlja glavni junak rojake Žirovce. Desno režiser Marko Cvejič, levo Miha Naglič. Kinodvorana Žiri, 19. januarja 2018.

je v Blaznikovih knjigi. Hlevni Vrh je leta 1958 z Vrha Svetih Treh Kraljev fotografiral Tone Mlakar. Takrat je bila to še idilična kmečka pokrajina. Danes je krajska podoba naselja močno spremenjena, sredi nje izstopa velika žaga, nad njo velik kamnolom. Hiše so nove, a po arhitekturni in krajski podobi ne dosegajo starih. Ljudje iščejo nove možnosti preživetja in to se odraža tudi v krajski podobi.

Življenje in delo Toneta Mlakarja sem prvič popisal

v biografskem podlistku, ki sem ga leta 1998 pisal za naš časopis. Tu povzamem tedanji zapis v nekoliko prirejeni obliki. Tone Mlakar se je rodil na domačiji pri Primcu v tedanji Novi vasi (zdaj je to vzhodni del mesta Žiri), 31. maja 1921. Oče je bil Anton Mlakar, Sedejev iz Goroppek, po poklicu mesar, mati Francka je bila Primcova. Kmalu po Tonetovem rojstvu so se preselili v Gorenjo vas, kjer se je oče z leti uveljavil kot glavni mesar na tem koncu. Tonček je dobršen

del otroških let preživel pri Primcu, tu je nanj še posebej vplivala stara mama Katarina (Tomaževa žena, Nagličeva iz Žirov). Ta je bila zelo načitana, nekaj Grimmovih pravljic naj bi znala na pamet. Po petem razredu, naredil ga je v Žireh, so Toneta poslali v gimnazije, najprej na Ptuj (do male mature), potem v Ljubljano, tu je leta 1941 maturiral. Njegova gimnazijska sošolca sta bila Jakob Savinšek, poznejši kipar, ki je naredil Tavčarjev spomenik na Visokem,

Poletni pogled na Hlevni Vrh z Vrha Svetih Treh Kraljev, okrog 1960

Zimski pogled na Hlevni Vrh z Vrha Svetih Treh Kraljev, okrog 1960

Mlakarjeve fotografije so lepe same po sebi, po svoji estetski dimenziji.

Hkrati pa so tudi pričevalne, na njih vidimo, kako močno se je ta pokrajina spremenila v zadnjih petih desetletjih.

Pejsaž z arhitekturo

»S fotografijo se je prvič srečal že v šolskih letih na ptujski realki. V dijaškem domu so imeli fotolaboratorij, fotografirali pa so s preprostimi Kodakovimi aparati. Med študijem je z aparatom Kodak Retina fotografiral dela profesorja Plečnika, medtem ko se je s fotografijo resneje začel ukvarjati šele, ko ga je med smučanjem na Komni snežna kulisa tako navdušila, da jo je hotel zajeti na fotografiji, saj je menil, da je ne bi mogel nikakor dovolj dobro narisati. Od takrat dalje je fotografija predstavljala njegov konjiček in obsesijo. Kljub neizmerni fotografski produkciji pa nikdar ni imel profesionalnega fotolaboratorija (temnice), ampak je fotografije večinoma razvijal kar v domači kopalnici, se spominja njegov sin Simon. Kvaliteta povečav zaradi dela v oteženih razmerah zato niha. 'A veš, kolikokrat je bil papir pod povečevalnikom, koliko listov je šlo čez povečevalnik,' je pripomnil Tone med pogovorom o razvijanju fotografij. Njegov fotografski arhiv, ki je nastajal od 50. let prejšnjega stoletja pa vse nekje do leta 2010, je posledično izjemno obsežen, ocenjen na 3000 povečav, medtem ko naj bi bilo na negativih še okoli 14.000 posnetkov. Na vprašanje, kaj je najraje fotografiral, je odgovoril hitro in suvereno: 'Pejsaž z arhitekturo.' Pod besedo arhitektura je mislil predvsem na stavbarstvo prednikov, saj je spoštoval in občudoval tradicijo ljudi, ki so tu bivali pred nami ...«

Nina Misson, na spletni strani Loškega muzeja

GALERIJA

Snovanja

Vsa življenja Toneta Mlakarja

V petek, 19. januarja 2018, se je skoraj sto Žirovk in Žirovcev na prav poseben način srečalo s svojim 96-letnim rojakom Tonetom Mlakarjem. V žirovski kinodvorani smo si ogledali dokumentarni film *Vsa življenja Toneta Mlakarja* (2017) in se po predstavi z glavnim junakom filma tudi pogovorili, najprej na odru, potem pa še na družabnem srečanju v avli dvorane. Režiser Marko Cvejić, ki je bil zraven, je film s svojo ekipo snemal skoraj dve leti. Naslov je upravičen, saj se je mlademu Tonetu med vojno večkrat godilo tako, da bi lahko tudi umrl in se je tako rekoč znova rodil. Po vojni pa je v svojem ustvarjalnem delovanju posrečeno in plodno prepletel več poklicnih in zasebnih življenj; bil je uspešen arhitekt, filmski scenograf, krajinski fotograf, družinski oče in še kaj. Začelo pa se je njegovo življenje prav v Žireh, kjer se je rodil davnega 31. maja 1921. V pogovoru pred gledalci sva skušala obuditi tudi nekatere žirovske osebe in dogodke. Spomin na njegovega strica Vinka Oblaka, ki ima na njuni rojstni hiši pri Primcu v Novi vasi (zdaj del Žirov) spominsko ploščo. Po vojni smo ga ves čas častili kot enega od padlih prvoborcev, po katerih se je vrsto let imenovala tudi žirovska osnovna šola. V filmu pa nam Tone dopoveduje, da njegov stric ni padel od nemškega strela, ampak so ga likvidirali njegovi soborci. Zakaj? Natančnega odgovora tudi Tone ne pozna, domneva pa, da so se povojna nesoglasja med trdimi in bolj liberalnimi komunisti začela že med vojno. V letu, ko smo se spominjali stoletnice smrti Ivana Cankarja, je Tone obudil tudi spomin na dogodek, o katerem mu je pripovedovala mama Francka. Bilo je leta 1912, ko so hoteli socialdemokrati iz Idrije organizirati shod v Žireh. Napovedali so ga v gostilni pri Katri nasproti farne cerkve. Pa se je gostilničar ustrašil župnikove jeze in posledic in jim gostoljubje odpovedal. Tedaj je Tonetov stari oče Tomaž Oblak vse skupaj povabil kar na svoj dom. Tonetova mama se je spominjala, kako so morali otroci zapustiti peč v hiši, ki so jo napolnili neznan moški. Ko so vprašali svojo mater, kdo so, jim je mati Katarina, ki je veliko brala, odgovorila: »Otroci, v naši hiši sta pisatelja Etbin Kristan in Ivan Cankar!« Sta bila res?

Pogled na Gorenji Vrsnik nad Žirmi, leta 1960. Kakih šestdeset let pozneje je vas še vedno lepa, a krajinsko in arhitekturno močno spremenjena. / Foto: Tone Mlakar

Pogled na Jazne, na prehodu iz Poljanske v Idrijsko dolino, 1972

Lepo obdelan svet v Srednjem Brdu, nad njim Blegoš

in Zoran Kržišnik, umetnostni zgodovinar in likovni kritik. V klopi sta ves čas sedela skupaj s turjaškim grofom Karlom Auerspergom, ki se je pozneje še večkrat oglašil pri Tonetu, kadar je prišel iz Kanade. Kmalu zatem, poleti 1941, so Mlakarjeve izselili (najbrž zato, ker je bila družina zelo sokolska) v Srbijo (Smederevska Palanka), od koder se je spomladi 1942 Tonetu posrečilo vrniti v Ljubljano. Tu se je vpisal na arhitekturo, k profesorju Plečniku, in zaradi vojne in drugega dela diplomiral šele 1954. Jeseni 1943 je odšel v partizane in delal v t. i. tehnikah, največ na Cerkljanskem. Po vojni se je najprej uveljavil kot filmski scenograf. Leta 1947 je v Pragi opravil petmesečni tečaj iz filmske scenografije (tečajnike je obiskala tudi slovita filmska diva Rita Hayworth), po vrnitvi je kot scenograf sodeloval pri sedmih celovečernih filmih, ki danes sestavljajo jedro slovenske filmske klasike: Na svoji zemlji, Svet na Kajžarju, Kekec I (z Bedancem), Koplji pod brezo, Na valovih Mure, Kekec II (s Pehto), Balada o trobenti in oblaku. Tone Mlakar je fotografski krajinar sveta pod Blegošem. Tudi njegove fotografije teh krajev, objavljene v številnih knjigah, so zdaj že »klasične«, umetnik jim dodaja vedno nove vidike in posnetke. Fotografiral je tudi arhitekturo, najprej za svojega učitelja Jožeta Plečnika, pa

Središče vasi Volča v Poljanski dolini

Pogled na Trato, v ozadju Gorenja vas, po 1960. Tu je Tone Mlakar živel pred vojno.

Pogled proti Dobju v Poljanski dolini. Po taki cesti smo se vozili leta 1975, ko še ni bilo »uranske«.

Umirajoča domačija. Kaj vse bi nam lahko povedala?!

za monografijo o ljubljanski secesiji dr. Naceta Šumija itd. Leta 1955 ga je Marian Masterl povabil, naj pride v Škofjo Loko za mestnega arhitekta. Mlakar je vabilo sprejel; »grem na deželo, kot bosonogi arhitekt«. Edo Ravnikar je trdil, da je mogoče vso slovensko arhitekturo voditi iz Ljubljane, Mlakar je bil eden prvih, ki so »prekršili« to navodilo. Delal je v projektivnem ateljeju firme SGP Tehnik in ga 26 let tudi vodil; iz te

arhitekturne delavnice naj bi prišlo več kot pet tisoč projektov! Upokojil se je sredi osemdesetih, odtlej se je posvečal predvsem fotografiji. Najbolj ponosen je bil na svoje avtorske dosežke v filmski scenografiji ter fotografiji krajine in arhitekture; tudi kot arhitekt je podpisal številne avtorske projekte, vendar se je z arhitekturo predvsem preživljal. Njegove fotografije krajine loškega gospostva pa so neprecenljive. »Klasiček«.

»Na vprašanje, kaj je najraje fotografiral, je odgovoril hitro in suvereno: 'Pejsaž z arhitekturo.' Pod besedo arhitektura je mislil predvsem na stavbarstvo prednikov, saj je spoštoval in občudoval tradicijo ljudi, ki so tu bivali pred nami ...«
(Nina Misson)